

Maatschappelijke kosten-batenanalyse en monitoring van brede welvaart: wat kunnen ze van elkaar leren?

Carl Koopmans

Maatschappelijke kosten-batenanalyses (MKBA's), de Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator zijn alle drie gebaseerd op een breed welvaartsbegrip, maar de invulling daarvan verschilt sterk. De instrumenten kunnen leren van elkaars sterke punten. De MKBA kan worden verbeterd door een breder palet aan welvaartseffecten zichtbaar te maken, zoals onderzocht door CPB en PBL. Ook kan de discontovoet worden aangepast om beter aan te sluiten bij het streven naar duurzaamheid. De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator kunnen worden verbeterd door het belang van indicatoren in te schatten met behulp van de MKBA-methodiek. Het verdient aanbeveling om ook dat te onderzoeken.

1 Meten van brede welvaart

Brede welvaart is in de mode. Van verschillende kanten wordt gepleit om beleid te baseren op welvaart in brede zin, inclusief bijvoorbeeld het milieu en sociale omstandigheden (ESB, 2021; Dietz, 2021). Daarbij is er ook groeiende aandacht voor het meten van welvaart (ESB, 2019). Het CBS publiceert sinds 2018 jaarlijks de Monitor Brede Welvaart, waarin een groot aantal cijfers en trends over de samenleving wordt gepresenteerd (CBS, 2021). Het CBS plaatst deze ontwikkelingen in de context van de Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties (2020) waarbij internationale vergelijking een belangrijk aspect is. De Universiteit Utrecht en de Rabobank ontwikkelden de Brede Welvaartsindicator die bedoeld is om alle aspecten van brede welvaart samen te vatten in één integraal cijfer (Stegeman et al., 2017; Van Bavel et al., 2019). De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator worden ook ingezet om de brede welvaart van regio's in beeld te brengen (CBS, 2020; Badir et al., 2017).

De Tweede Kamer is bezorgd dat maatschappelijke kosten-batenanalyses (MKBA's) onvoldoende rekening houden met brede welvaart. In 2019 nam de Kamer een motie aan (Sneller et al., 2019) waarin de regering wordt gevraagd om de Algemene leidraad voor maatschappelijke kosten-batenanalyses (Romijn en Renes, 2013) te evalueren vanuit het concept van brede welvaart. De motie stelt dat de interpretatie van de 'maatschappelijke component' de laatste jaren is verbreed. Dit zou volgens de motie beter verankerd moeten worden in MKBA's. De motie veronderstelt impliciet dat brede welvaart onvoldoende is weerspiegeld in MKBA's. Dat roept de vraag op of dit inderdaad het geval is. Deze vraag is opgepakt door het Centraal Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving (Bos et al., 2021) en komt ook aan de orde in dit artikel. Een vraag die de Tweede Kamer niet stelt is of de Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator de brede welvaart wel goed weergeven. Er is veel kritiek op deze instrumenten, waarbij het de vraag is of zij de welvaart goed meten

(Hardeman, 2021; Jacobs, 2021). Daarnaast is van belang hoe relevant informatie over brede welvaart is bij het vormgeven van beleid.

In dit artikel gaan we na in hoeverre de instrumenten MKBA, Monitor Brede Welvaart en Brede Welvaartsindicator van elkaar kunnen leren. Welke zwakke punten van elk instrument kunnen worden verbeterd door gebruik te maken van de sterke punten van andere instrumenten? Om de sterke en zwakke punten in beeld te brengen beoordelen we in welke mate de instrumenten voldoen aan criteria met betrekking tot inhoudelijke kwaliteit en bruikbaarheid voor beleid. Daarbij baseren we ons deels op een overzicht van overeenkomsten en verschillen tussen MKBA en de Monitor Brede Welvaart van Filak et al. (2020). Visser en Wortelboer-van Donselaar (2021) onderzochten specifiek voor het mobiliteitsbeleid hoe MKBA's en de Monitor Brede Welvaart kunnen worden verbeterd.

Eerst wordt kort beschreven welke rol brede welvaart in economisch onderzoek speelt. Daarna worden de criteria geïntroduceerd. Vervolgens analyseren we in hoeverre de drie instrumenten voldoen aan de criteria en welke mogelijkheden er zijn om de instrumenten te verbeteren. Tot slot worden conclusies getrokken.

2 Brede welvaart in economisch onderzoek

Welvaartseconomie is een belangrijk onderdeel van economisch onderzoek (zie bijvoorbeeld Boadway en Bruce, 1984). Daarbij wordt uitgegaan van een breed of 'open' welvaartsbegrip, waarin alles in de economie ('allocatie') dat het nut van mensen beïnvloedt, onderdeel is van de welvaart. Dat omvat dus ook bijvoorbeeld de hoeveelheid vrije tijd en het behoud van het milieu (Wolfson, 1988, p. 22, 26). Dit brede welvaartbegrip lijkt dus meer op welzijn dan op welvaart in enge, financiële zin. Een belangrijk instrument van de welvaartseconomie is de sociale welvaartsfunctie, een soort 'nutsfunctie voor een heel land', die aangeeft hoe de sociale welvaart afhangt van de omvang en verdeling van schaarse middelen. Ook woeden er al tientallen jaren discussies over een 'groen bbp' dat rekening zou moeten houden met het milieu (Van den Bergh, 2019). Er wordt gepleit voor het presenteren van meerdere indicatoren naast het bbp, ook in de Tweede Kamer (Tijdelijke Commissie Breed Welvaartsbegrip, 2016). Deze wens van de Tweede Kamer was de aanleiding voor het ontwikkelen van de Monitor Brede Welvaart (CBS, 2021).

MKBA's zijn gebaseerd op de welvaartstheorie, en daarmee ook op een brede interpretatie van het begrip welvaart (Boadway & Bruce, 1984). Dat geldt ook voor MKBA's in Nederland (Eijgenraam et al., 2000). Daarbij wordt het Kaldor-Hicks-criterium toegepast (Kaldor, 1939; Hicks, 1939). Er wordt geschat hoe groot een financiële overdracht zou zijn die een positief dan wel negatief effect op de welvaart precies zou compenseren. Dit wordt aangeduid als de 'betalingsbereidheid' van burgers en bedrijven voor effecten van beleid. Bij gewenste effecten is de betalingsbereidheid positief (baten), bij ongewenste effecten negatief (kosten). Daarbij gaat het om alle beleidseffecten waar mensen belang aan hechten, dus

inclusief effecten op het milieu en andere niet-financiële effecten. De kosten en baten wordt opgeteld over alle burgers en bedrijven in Nederland (of een regio, Europa, of de wereld). Het wordt in MKBA-richtlijnen aanbevolen om ook de kosten en baten van specifieke groepen (verdelingseffecten) te laten zien (Romijn en Renes, 2013).

Het meten van (brede) welvaart op basis van betalingsbereidheid is niet onomstreden. Deze aanpak is gebaseerd op utilitarisme: het maximaliseren van tevredenheid en welzijn voor iedereen (Bentham, 1789). Sen (1999) stelt dat de utilitaristische benadering te weinig aandacht geeft aan rechtvaardigheid en aan essentiële rechten die mensen moeten hebben. Hij stelt voor om uit te gaan van een ‘capabilities’ benadering, waarin de mogelijkheden van mensen om te functioneren centraal staan. Aspecten van capabilities zijn een lang leven, gezondheid, veiligheid, opleiding, een (zinvolle) baan, zelfrespect, tevredenheid en kalmte. De capabilities-benadering is sterk van invloed op het Human Development Report (UNDP, 2020) en de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties, en op de Better Life Index van de OESO (OECD, 2020). Ook de Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaarts-indicator baseren zich (ten dele) op capabilities.

MKBA’s worden in de praktijk vooral ex ante ingezet om beleidsopties te vergelijken, maar kunnen ook ex post worden ingezet. Indicatoren van brede welvaart worden gebruikt om ex post na te gaan hoe de welvaart zich heeft ontwikkeld.

3 Criteria en vergelijking

We passen inhoudelijke criteria toe die de kwaliteit van het instrument weerspiegelen. Het eerste inhoudelijke criterium is *completeheid*. Het idee achter brede welvaart is dat alle aspecten die van belang zijn voor de welvaart (in brede zin) door het instrument worden meegenomen. Het tweede criterium is *wetenschappelijke onderbouwing*. Het instrument moet zich zoveel mogelijk baseren op wetenschappelijke methoden en feitelijke gegevens. Ook is de selectie en presentatie van informatie bij voorkeur niet gebaseerd op subjectieve keuzes of toevalligheden.

Daarnaast is de bruikbaarheid van een instrument van groot belang. Het is voor beleidsmakers en politici prettig als er *helderheid* is over de uitkomsten en de wijze waarop deze zijn bereikt. Een belangrijke functie van beleidsvoorbereiding is verder dat *trends zichtbaar* worden waar ‘het beleid’ eventueel op kan reageren. Daarnaast is het nuttig als instrumenten de voor- en nadelen van *beleidsopties vergelijken* en *nieuwe beleidsopties genereren*. En tot slot is het belangrijk dat de *onderzoekskosten* niet te hoog zijn.

De Monitor Brede Welvaart is het meest compleet van de drie instrumenten omdat honderden indicatoren zijn opgenomen die een breed spectrum van dimensies van (brede) welvaart omvatten. De Brede Welvaartsindicator is gebaseerd op een beperkt aantal indicatoren vergeleken met de Monitor. Een MKBA streeft naar completeheid, maar in de praktijk worden soms relevante effecten niet opgenomen of niet gemonetariseerd, terwijl dit wel

mogelijk was (met name effecten op de natuur; zie Annema en Koopmans, 2015). Verdelingseffecten worden in MKBA's in beperkte mate weergegeven (Annema et al., 2007).

Wat betreft de wetenschappelijke onderbouwing scoort de MKBA vrij goed. De MKBA maakt onderscheid tussen belangrijke en minder belangrijke zaken door effecten te waarderen in geld (monetariseren). Effecten waarvoor een hoge betalingsbereidheid bestaat, wegen relatief zwaar mee in het kosten-batensaldo. Een MKBA volgt strakke regels die aangeven hoe de berekeningen dienen te worden uitgevoerd (Romijn en Renes, 2013; en diverse werkwijzers). Er is echter ook enige ruimte voor eigen keuzes door onderzoekers die in de praktijk mogelijk minder goed onderbouwd zijn, bijvoorbeeld bij de invulling van toekomstscenario's of de keuze van methoden om effecten monetariseren.

De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator bevatten indicatoren die volgens wetenschappelijke standaarden zijn gemeten, maar de keuze van deze indicatoren is niet wetenschappelijk onderbouwd. Alkire (2002) laat zien dat 'human development' op sterk uiteenlopende manieren kan worden gemeten. Jacobs (2021) stelt vast dat de indicatoren niet zijn gebaseerd op schaarste of economische theorie. Kalshoven (2018) noemt de keuze van indicatoren in de Monitor "willekeurig". De keuze van indicatoren lijkt in belangrijke mate gebaseerd op de beschikbaarheid van statistieken. Ook overlappen de indicatoren elkaar. In de Monitor Brede Welvaart is de indicator 'bbp per hoofd' sterk bepalend voor 'Besteedbaar inkomen'. 'Tevredenheid met het leven' wordt waarschijnlijk sterk beïnvloed door 'Tevredenheid met vrije tijd', 'Tevredenheid met woning' en 'Ervaren regie over het eigen leven'. Bij de Brede Welvaartsindicator (Rijpma et al., 2017) meten 'Happiness' en 'Life satisfaction' ongeveer hetzelfde, en worden deze indicatoren waarschijnlijk sterk bepaald door bijvoorbeeld 'Long term unemployment', 'Housing satisfaction' en 'Household income'.

De Monitor Brede Welvaart presenteert verschillende indicatoren als ongeveer gelijkwaardig, maar in werkelijkheid kunnen sommige indicatoren (veel) sterker bijdragen aan de welvaart dan andere indicatoren. Zo is het waarschijnlijk dat de indicator 'groei tijdverlies door files en vertraging' veel minder belangrijk is voor de totale (brede) welvaart dan de indicator 'bbp-groei', want het bbp (circa 800 miljard euro per jaar) is honderden malen groter dan de kosten van files en vertraging (3 tot 4 miljard euro per jaar; KiM, 2019). Bij de Brede Welvaartsindicator wordt (na schaling) een gewogen gemiddelde van indicatoren berekend. De gewichten zijn gebaseerd op de waardering die Nederlanders in enquêtes geven aan de indicatoren (Stegeman et al., 2017; Van Bavel et al., 2019). Het is echter bekend dat enquêtes vaak aanleiding geven tot sociaal wenselijke en strategische antwoorden. Daarnaast is het de vraag of de antwoorden gaan over het gepercipieerde belang van onderwerpen (economie, milieu, rechtvaardige verdeling) in het algemeen, of over de specifieke indicatoren in de Brede Welvaartsindicator.

Beleidskeuzes worden uiteindelijk gemaakt door 'de politiek'. Daarbij kunnen politici beleidseffecten verschillend wegen. Zo zal een politicus van GroenLinks waarschijnlijk meer belang hechten aan de CO₂-uitstoot dan een politicus van de PVV. Een MKBA weegt effecten op basis van de gemiddelde voorkeuren (gemeten als betalingsbereidheid) van alle inwoners van Nederland. Dit kan worden gezien als een wetenschappelijk onderbouwde manier om politieke keuzes te ondersteunen, waarbij politici het laatste woord hebben en daarbij (impliciet) eigen gewichten kunnen toepassen. Dat impliceert dat een MKBA afzonderlijke

Nu, later en de discountvoet

Indicatoren die de toekomst betreffen worden in de Monitor Brede Welvaart als even belangrijk gepresenteerd als de indicatoren over het heden. De Monitor maakt onderscheid tussen indicatoren 'hier en nu' en 'later' (daarnaast zijn er indicatoren 'elders', over het buitenland). De indicatoren 'later' geven aan hoeveel economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal Nederland nalaat aan toekomstige generaties. Daarmee zijn het geen indicatoren van toekomstige ontwikkelingen, maar zijn deze indicatoren wel relevant voor de toekomst van Nederland.

In MKBA's worden welvaartseffecten ingeschat die in de toekomst optreden, die vervolgens worden gereduceerd door te disconteren. De discountvoet weerspiegelt enerzijds een negatief risicovrij (reeël) rendement op kapitaalmarkten van min 1%. Daarnaast is er een risico-opslag van 3,25% die voortkomt uit de (macro-economische) risico's die gepaard gaan met investeringen. Per saldo is de standaard discountvoet 2,25% (Werkgroep discountvoet, 2020).

Op het eerste gezicht lijkt het of de MKBA de toekomst onderwaardeert door met een positieve discountvoet te disconteren, maar dat ligt anders. Uit de onderbouwing van deze discountvoet blijkt dat de discountvoet positief is vanwege risico's die verbonden zijn aan investeren. De risicovrije discountvoet is negatief en weerspiegelt dus juist (tijds)voorkeur voor de toekomst vergeleken met het heden. Dit neemt niet weg dat de verre toekomst in MKBA's een beperkte rol speelt. Bijvoorbeeld een effect over 50 jaar wordt bij een discountvoet van 2,25% vermenigvuldigd met $(1/(1+0,0225)^{50})$ 0,33, en dus met twee derde verminderd.

In diverse andere landen wordt in MKBA's gewerkt met een discountvoet die niet constant is, maar daalt naarmate kosten en baten verder in de toekomst liggen (Koopmans en Rietveld, 2013). Dit kan niet alleen worden onderbouwd vanuit normatieve duurzaamheids-overwegingen, maar ook met de onzekerheid die inherent is aan langetermijnbeslissingen (Gollier et al., 2008). In Nederland is niet gekozen voor een dalende discountvoet, want om verschillende redenen zouden gevoeligheidsanalyses met een (over de gehele periode) lagere discountvoet volgens de Werkgroep discountvoet (2020) beter zijn. Wel beveelt de Werkgroep nader onderzoek aan. Wellicht kan de toenemende aandacht voor duurzaamheid en in het bijzonder klimaatverandering, aanleiding zijn om dit onderzoek snel te starten.

* De Brede Welvaartsindicator richt zich minder op de toekomst dan de Monitor Brede Welvaart en blijft daarom in deze box buiten beschouwing.

effecten die politiek relevant zijn expliciet moet laten zien. Daarbij gaat het niet alleen over soorten effecten zoals CO₂-uitstoot of reductie van files, maar ook over de verdelingseffecten voor groepen in de samenleving die voor politici belangrijk zijn.

Wat betreft helderheid hebben alle drie de instrumenten zowel pluspunten als beperkingen. De uitkomst van een MKBA is doorgaans helder: de baten overtreffen de kosten, of juist niet, of baten en kosten zijn ongeveer even groot. De wijze waarop kosten en baten zijn berekend wordt door beleidsmakers echter vaak ervaren als een 'black box' (Dopheide et al., 2011). De indicatoren in de Monitor Brede Welvaart zijn duidelijk en worden visueel aantrekkelijk gepresenteerd met kleuren, maar de veelheid aan indicatoren leidt tot een minder goed overzicht. Sommige indicatoren ontwikkelen zich gunstig, andere minder gunstig, maar er is geen duidelijk totaalbeeld of de welvaart toeneemt dan wel afneemt. Voor de Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator geldt dat de hierboven beschreven onevenwichtigheid in de presentatie respectievelijk weging van indicatoren en dubbeltellingen tussen indicatoren leiden tot een minder helder beeld. De indicatoren waaruit de Brede Welvaartsindicator is opgebouwd zijn helder, maar de betekenis van de samengestelde index is vrij abstract.

Beleidsrelevante trends worden het best zichtbaar gemaakt door de Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator. De Monitor maakt de ontwikkeling van een groot aantal indicatoren zichtbaar. Voor diverse indicatoren zijn er concrete beleidsdoelen; dit onderstreept het belang van deze indicatoren. Een MKBA heeft niet als primair doel om trends zichtbaar te maken, maar laat wel *en passant* - in een knelpuntenanalyse en in het nulalternatief - zien welke knelpunten in de toekomst worden verwacht. Echter, dit betreft alleen knelpunten gerelateerd aan de onderzochte beleidsmaatregelen. De Brede Welvaartsindicator brengt in beeld of de brede welvaart toeneemt of afneemt (of de brede welvaart daarbij correct wordt gemeten, hoort bij het criterium wetenschappelijke onderbouwing).

De MKBA geeft van de drie instrumenten als enige ook duidelijke informatie over de merites van beleidsopties. Een MKBA geeft aan of beleidsopties de welvaart verhogen of verlagen, en in welke mate. De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator geven alleen informatie over ontwikkelingen tot nu toe. Daar kunnen wel doelen op worden gebaseerd, maar geen concrete beleidsmaatregelen. Wel worden de indicatoren in deze instrumenten beïnvloed door eerder gevoerd beleid; dit zou lessen kunnen opleveren voor toekomstig beleid. De indicatoren worden echter mede bepaald door andere ontwikkelingen zoals de groei van de wereldeconomie of EU-beleid, waardoor de effecten van Nederlands beleid niet afzonderlijk zichtbaar zijn.

De drie instrumenten zijn niet goed in staat om nieuwe beleidsopties te genereren. De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator bevatten hierover geen enkele informatie. Een MKBA levert geen geheel nieuwe beleidsmogelijkheden op, maar kan wel suggesties doen om bestaande beleidsvarianten aan te passen om tot een betere kosten/baten

uitkomst te komen. Het lijkt niet goed mogelijk om de instrumenten geschikter te maken voor het bedenken van nieuw beleid.

De onderzoekskosten van sommige instrumenten zijn hoog, maar veel kleiner dan de kosten van verkeerde beleidskeuzes. De kosten van de Monitor Brede Welvaart zijn hoog door het grote aantal indicatoren, maar worden tegelijk beperkt doordat wordt voortgebouwd op bestaande statistieken. De kosten van de Brede Welvaartsindicator zijn minder hoog omdat het aantal indicatoren kleiner is, en ook hierbij bestaande statistieken worden gebruikt. Een MKBA kost meestal twintigduizend tot honderdduizend euro. Alle drie instrumenten kunnen beleidskeuzes beïnvloeden die over vele miljoenen euro's gaan. Bij de Monitor Brede Welvaart en Brede Welvaartsindicator is die invloed indirect, terwijl een MKBA over concrete beleidskeuzes gaat.

Onderstaande tabel laat zien dat elk van de instrumenten zowel voordelen als nadelen heeft. Dit hangt samen met de doelen van de instrumenten. De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator hebben als doel om trends te laten zien terwijl MKBA's zich richten op beleidskeuzes. Ook blijkt dat diverse voordelen keerzijdes hebben. De relatief goede wetenschappelijke onderbouwing van de MKBA komt voort uit het volgen van een technisch-economische methode, waardoor rapportages minder helder worden. De Monitor scoort goed bij compleetheid omdat een groot aantal indicatoren wordt gepresenteerd, maar dit gaat ten koste van de overzichtelijkheid en daarmee van de helderheid.

Tabel 1 Plussen en minnen van de drie instrumenten

criterium	MKBA	Monitor Brede Welvaart	Brede Welvaartsindicator
Inhoudelijke kwaliteit			
Compleetheid	+	++	0
Wetenschappelijke onderbouwing	+	0	0
Bruikbaarheid voor beleid			
Helderheid	0	0	0
Beleidsrelevante trends zichtbaar	-	++	++
Beleidsopties vergelijken	++	-	-
Nieuwe beleidsopties genereren	-	--	--
Onderzoekskosten	+	+	++

4 Instrumenten verbeteren

De analyse van voor- en nadelen van de instrumenten biedt ook aanknopingspunten voor verbeteringen (zie ook Bos et al., 2022; Visser en Wortelboer-van Donselaar, 2021):

- De MKBA kan afzonderlijke effecten, kosten en baten beter presenteren, om duidelijk te maken hoe het kosten-batensaldo is berekend. Hiervoor zijn eerder diverse suggesties

gedaan (Lijn 43 en Studio Barten, 2013; Renes et al., 2011; Koopmans, 2004), maar deze worden in de praktijk vrij weinig toegepast. Naast deze eerdere voorstellen kan de Monitor Brede Welvaart een inspiratiebron zijn. Met name het indelen van effecten in heldere categorieën en het weergeven van effecten met kleuren in visueel aantrekkelijke figuren kan bijdragen aan de helderheid van MKBA's.

- De MKBA kan nagaan of alle relevante effecten zijn meegenomen. De Monitor Brede Welvaart kan daarbij dienen als 'checklist'. Het gaat hierbij niet alleen om effecten die naar verwachting tot substantiële kosten en baten leiden, maar ook om effecten die veel maatschappelijke aandacht krijgen, zoals effecten op natuur en milieu. Door deze effecten ook op te nemen als ze weinig kosten of baten genereren, wordt voorkomen dat een beeld ontstaat dat deze effecten geen aandacht krijgen in de MKBA. Ook wordt hierdoor helderder hoe de kosten en baten zijn bepaald. De checklist kan tevens leiden tot meer aandacht voor verdelingseffecten in MKBA's.
- De discontovoet in MKBA's kan beter rekening houden met duurzaamheid. Een manier om dat te bereiken is de discontovoet verlagen voor effecten die in de verre toekomst liggen.
- De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator kunnen het relatieve belang van indicatoren voor de totale welvaart beter laten zien. Een hulpmiddel hierbij is het in geld uitdrukken van indicatoren (zowel voor niveaus als veranderingen in de tijd). Onderzoeken naar de financiële waarde van milieuschade, files, arbeidsparticipatie en levensjaren, die in MKBA's worden gebruikt om effecten te moneteriseren, kunnen worden benut om bij een deel van de indicatoren in de Monitor en in de Brede Welvaartsindicator gewichten te schatten. Dat lukt niet bij alle indicatoren; bijvoorbeeld verdelingseffecten zijn lastig in geld uit te drukken. De gewichten kunnen in de Brede Welvaartsindicator worden gebruikt om indicatoren te wegen. In de Monitor kunnen verschillen tussen gewichten aanleiding zijn om indicatoren meer dan wel minder prominent te presenteren. Ook kunnen indicatoren met een laag gewicht worden weggelaten of samengevoegd. Dat geeft de lezer meer overzicht door alleen belangrijke indicatoren te laten zien.
- De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator kunnen de selectie van indicatoren beter onderbouwen, met name door overlap tussen indicatoren te verkleinen. Aangezien allerlei aspecten van tevredenheid (met gezondheid, wonen etc.) zijn opgenomen, is het de vraag wat een indicator van algemene tevredenheid nog toevoegt. En evenzo, als inkomen en arbeidsparticipatie zijn opgenomen, is het de vraag wat de meerwaarde is van het ook nog opnemen van het bbp per hoofd.

5 Conclusies

Er bestaat geen ideale methode om welvaart te meten. De drie beschreven instrumenten zijn alle drie gebaseerd op een breed welvaartsbegrip, maar hebben verschillende doelen en operationaliseren het begrip welvaart sterk verschillend. De instrumenten kunnen leren van elkaars sterke punten. De MKBA kan worden verbeterd door een breder palet aan

welvaartseffecten zichtbaar te maken, zoals onderzocht door CPB en PBL (Bos et al., 2022). Ook kan de discontovoet worden aangepast om beter aan te sluiten bij het streven naar duurzaamheid. De Monitor Brede Welvaart en de Brede Welvaartsindicator kunnen worden verbeterd door het belang van indicatoren in te schatten met behulp van de MKBA-methodiek. Het verdient aanbeveling om ook dat te onderzoeken.

Auteur

Carl Koopmans (e-mail: c.koopmans@seo.nl) is onderzoeksdirecteur bij SEO Economisch Onderzoek en hoogleraar beleidsevaluatie aan de Vrije Universiteit.

De auteur dankt Frits Bos (CPB), Bert Hof (PBL), Theo Roelandt (ministerie EZK), Bert Tieben (SEO), Henry van der Wiel (ministerie EZK) en een anonieme reviewer voor nuttig commentaar.

Literatuur

- Alkire, S., 2002, Dimensions of human development. *World development*, vol. 30(2): 181-205.
- Annema, J.A. en C. Koopmans, 2015, The practice of valuing the environment in cost-benefit analyses in transport and spatial projects, *Journal of Environmental Planning and Management*, vol. 58(9): 1635-1648.
- Annema, J.A., C. Koopmans en B. van Wee, 2007, Evaluating transport infrastructure investments: The Dutch experience with a standardized approach, *Transport Reviews*, vol. 27(2): 125-150.
- Badir, M., B. van Bavel, S. Hardeman en A. Rijpma, 2017, Brede Welvaartsindicator 2017. Brede welvaart in Nederland: nationaal en regionaal, Utrecht: Universiteit Utrecht en Rabobank.
- Bavel, B.J.P. van, A. Rijpma en S. Hardeman, 2019, Vervolgstappen voor integrale welvaartsmeting. *Economisch Statistische Berichten*, vol. 104(4772s): 22-25.
- Bentham, J., 1789, An introduction to the principles of morals and legislation. <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/bentham1780.pdf>
- Bergh, J. van den, 2019, BBP vervangen door brede welvaartsmaat is moeilijk en onnodig, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 104(4772): 66-71.
- Boadway, R.W. en N. Bruce, 1984, *Welfare economics*. New York: B. Blackwell.
- Boardman, A.E., D.H. Greenberg, A.R. Vining en D.L. Weimer, 2018, *Cost-benefit analysis: concepts and practice*, Fifth edition. Cambridge University Press.
- Bos, F., B. Hof en J. Tijn, 2022, Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart; een aanvulling op de Algemene MKBA-Leidraad. Den Haag: Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving. (te verschijnen).
- CBS, 2020, Regionale Monitor Brede Welvaart toont grote verschillen stad en platteland. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/49/regionale-monitor-brede-welvaart-toont-grote-verschillen-stad-en-platteland>
- CBS, 2021, Monitor Brede Welvaart & de SDG's 2021, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Dietz, 2021, Economisch herstelbeleid vraagt om discussie over welvaart, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 106(4798S).
- Dopheide, E.J.M., F. Sijtsma en A. van der Veen, 2011, Begrip van MKBA is beperkt onder gebruikers. *Economisch Statistische Berichten*, vol. 96(4614-4615): 460-463.

- Ederveen, S. en M. Stoel, 2021, Veranker sturen op 'brede welvaart' in het regeerakkoord, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 106(4800s).
- Eijgenraam, C.J.J., C.C.Koopmans, P.J.G. Tang en A.C.P. Verster, 2000, Evaluatie van infrastructuurprojecten; Leidraad voor kosten-batenanalyse, Sdu, Den Haag.
- ESB, 2019, Dossier Meten van welvaart, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 104(4772s).
- ESB, 2021, Dossier Sturen op welvaart. *Economisch Statistische Berichten*, vol. 106(4800s).
- Filak, M., A. Ouarraki, S. Gerritsen en M. Stoel, 2020, Maatschappelijke Kosten Baten Analyse en de Monitor Brede Welvaart & SDG's, Versie 1.0. Bureau Strategische Analyse, Inspectie der Rijksfinanciën, Ministerie van Financiën, 3 november.
- Gollier, C., P. Koundouri en T. Pantelidis, 2008, Declining discount rates: Economic justifications and implications for long-run policy. *Economic Policy*, vol. 23(56): 758-795.
- Hardeman, S., 2021, Aandacht voor brede welvaart vraagt nieuwe kijk op beleidsindicatoren, *Me Judice*.
- Hicks, J., 1939, The Foundations of Welfare Economics, *Economic Journal*, vol. 49(196): 696-712.
- Hoekstra, R.S., 2021, Integreer welvaart in de beleidscyclus, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 106(4800s): 46-50.
- Jacobs, B., 2021, Het beleidsdebat over welvaart mist theoretische fundering, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 106(4800S): 35-39.
- Kaldor, N., 1939, Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility, *Economic Journal*, vol. 49(195): 549-552.
- Kalshoven, F., 2018, De nieuwe indicator is nog een rommeltje. Dat kan beter, CBS, *de Volkskrant*, 18 mei.
- KiM, 2019, Mobiliteitsbeeld 2019. Den Haag: Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid.
- Koopmans, C.C., 2004, Heldere Presentatie OEI – Aanvulling op de Leidraad OEI. Den Haag: Ministerie van Verkeer en Waterstaat en Ministerie van Economische Zaken.
- Koopmans, C. en P. Rietveld, 2013, Long-term impacts of mega-projects: the discount rate, in: *International handbook on mega-projects*, Edward Elgar Publishing.
- Lijn 43 en Studio Barten, 2013, Handreiking visualiseren van MKBA-resultaten, Tien tips voor een heldere presentatie.
- OECD, 2018, What matters the most to people? Evidence from the OECD Better Life Index users' responses. Working Paper 90, Parijs: OECD.
- OECD, 2020, *How's Life? 2020, Measuring Well-being*, Parijs: OECD Publishing.
- Renes, G., A. van Hoorn en D. Hamers, 2011, Verbetering van de communicatie en presentatie rondom de MKBA bij verstedelijkingsprojecten. Discussiepaper, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Romijn, G. en G. Renes, 2013, Algemene leidraad voor maatschappelijke kosten-batenanalyse. Den Haag: Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving.
- Rijpma, A., M. Moatsos, M. Badir en H. Stegeman, 2017, Netherlands beyond GDP: A Wellbeing Index.
- Sen, A., 1999, Commodities and capabilities, *OUP Catalogue*.
- Sneller, Bruins, Slootweg, Snels, 2019, Motie van het lid Sneller c.s., Tweede Kamer 35300 nr. 54, 3 oktober 2019.
- Stegeman, H., M. Badir, A. Rijpma en M. Moatsos, 2017, Een indicator voor bredere welvaart voor Nederland, *ESB*, vol. 102(4747): 132-135.
- Tijdelijke Commissie Breed Welvaartsbegrip, 2016, Rapport. Tweede Kamer, 34 298 nr.3.
- UNDP, 2020, Human Development Report 2020, The next frontier. Human development and the Anthropocene, New York: United Nations Development Programme.
- Verenigde Naties, 2020, The Sustainable Development Goals Report 2020.

- Visser, J. en P. Wortelboer-van Donselaar, 2021, *Uitwerking van brede welvaart voor de monitoring en evaluatie van mobiliteitsbeleid*, Den Haag: Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid.
- Werkgroep Discontovoet, 2020, *Rapport Werkgroep discontovoet 2020*.
- Wolfson, D.J., 1988, *Publieke sector en economische orde*, Wolters-Noordhoff.